

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

GEDENKSCHRIFT ZBORNÍK NA PAMIATKU
FÜR MAGDA PICHLEROVÁ MAGDY PICHLEROVEJ
STUDIEN ŠTÚDIE

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKEHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 11

GEDENKSCHRIFT ZBORNÍK NA PAMIATKU
FÜR MAGDA PICHLEROVÁ MAGDY PICHLEROVEJ
STUDIEN ŠTÚDIE

Bratislava 2016

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 11 ŠTÚDIE

Redakčná rada/Editorial Board

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda/Chairman), Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ/Edited by

Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Preklad do nemeckého, anglického a slovenského jazyka/translation into English, German and Slovak languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print: Varínska tlačiareň, Varín

Grafická úprava: Matúš Lányi, návrh obálky Mgr. Radoslav Čambal

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2016

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2016

ISBN 978-80-8060-383-0

PhDr. MAGDA PICHLEROVÁ, CSc.
16. 9. 1931 – 28. 10. 2014

OBSAH / INHALT

- 7 **Igor Bazovský/Beáta Egyházy-Jurovská**
Bibliografia prác Magdy Pichlerovej
Bibliographie von Magda Pichlerová
- 15 **Beáta Egyházy-Jurovská**
Spomienka na PhDr. Magdu Pichlerovú
Erinnerung an PhDr. Magda Pichlerová
- 17 **Susanne Stegmann-Rajtár**
Polstoročie od objavenia mohylníka v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách
Ein halbes Jahrhundert seit der Entdeckung der Grabhügel
in Dunajská Lužná-Nové Košariská
- 27 **Radoslav Čambal – Peter Milo – Igor Murín**
Geofyzikálny prieskum mohýl v Dunajskej Lužnej-Nových Košariskách
Geophysikalische Prospektion der Hügelgräber in Dunajská Lužná-Nové Košariská
- 35 **Zdeněk Farkaš – Miloš Gregor**
K otázke niektorých kamenných brúsených nástrojov z Bratislavy-Devína
Zur Frage einiger steinernen geschliffenen Werkzeuge aus Bratislava-Devín
- 45 **Juraj Bartík – Igor Bazovský – Pavol Jelínek – Alena Šefčáková**
Osídlenie Bratislavy-Rusoviec v staršej dobe bronzovej
Besiedlung von Bratislava-Rusovce während der älteren Bronzezeit
- 75 **Anita Kozubová**
Armringe aus Gräberfeldern der Vekerzug-Kultur in Chotín
Náramky z pohrebísk vekerzúgskej kultúry v Chotíne
- 103 **Miroslava Daňová**
Rímske prstene z Gerulaty (Nálezy z výskumov
L. Kraskovskej a M. Pichlerovej v novom svetle)
Römische Fingerringe aus Gerulata (Funde von den Grabungen
von L. Kraskovská und M. Pichlerová im neuen Licht)
- 119 **Tomáš Janek**
A New Insight into Problematic of Roman Building Terracota
von Bratislava-Rusovce
Nový pohľad na problematiku rímskej stavebnej keramiky
z Bratislavy-Rusoviec
- 125 **Jaroslava Schmidtová – Ludovít Mathédesz:** Nové nálezy jednotky piatej kohorty Lucensium
Neue Funde der Einheit der fünften Kohorte Lucensium
- 131 **Denes Gabler**
Terra sigillata in der römischen Siedlung Visegrád-Lepence
Terra sigillata z rímskeho sídliska Visegrád-Lepence

- 147 **Klára Kuzmová – Margaréta Musilová**
Terra sigillata v nálezových kontextoch z historického jadra Bratislavy (výskumy v rokoch 1986-1996)
Terra sigillata im Fundkontexten aus dem historischen Kern von Bratislava (Grabungen in den Jahren 1986-1996)
- 159 **Kristián Elschek**
Faléra Jupitera Ammona, plastika Sarapisa a ataša Siléna zo Slovenského Pomoravia
Jupiter Ammon Phalera, Sarapis Plastik und Silenos Attasche vom slowakischen Marchgebiet
- 167 **Ján Rajtár**
Olovená votívna plastika Merkúra z Hurbanova
Eine votive Bleistatueette des Merkur aus Hurbanovo
- 175 **Vladimír Turčan**
Poznámky k severnému predpoliu Gerulaty
Bemerkungen zum nördlichen Vorfeld von Gerulata
- 181 **Vladimír Varsík – Titus Kolník**
Prstene a náramky z Cíferu-Pácu
Fingerringe und Armringe aus Cífer-Pác

POZNÁMKY K SEVERNÉMU PREDPOLIU GERULATY

VLADIMÍR TURČAN

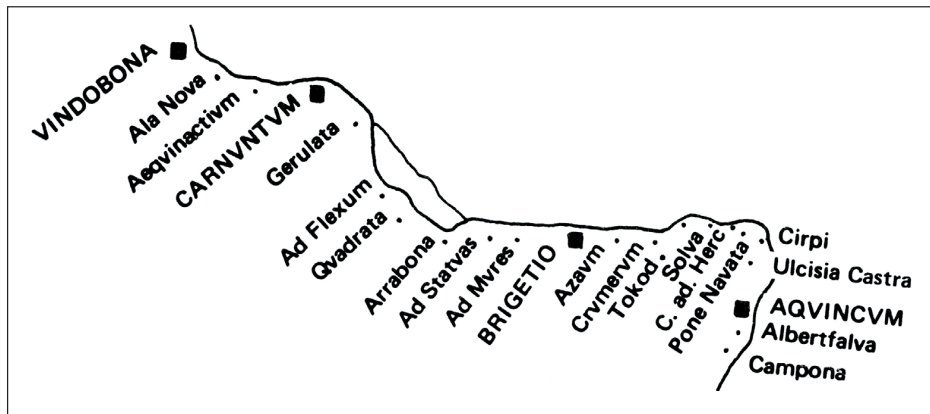
Keywords: *Roman period, Gerulata, Danube ford, Žitný ostrov, marching camp, Germanic settlement***Abstract:** *Notes on the northern forefield of Gerulata. The barbarian territory to the north of Gerulata, beyond the Danube, was marshy and difficult to cross. The settlement network of the Germanics was relatively thin. The existence of settlements around Dunajská Lužná, Most pri Bratislave and Vajnory hints at the existence of a route originating from Gerulata.*

Gerulata tvorila ako súčasť fortifikácií, chrániacich stredodunajskú hranicu limes Romanus, spojovací článok umiestnený medzi Carnuntom na západe a Ad Flexom na východe. Úlohou jej posádky bolo monitorovať situáciu v oproti ležiacom barbariku, t. j. západnú časť Žitného ostrova a prilahlé územie Bratislavskej brány. Severne od Gerulaty tvoril Dunaj niekoľko ramien, bočných a slepých zátok, vytvárajúcich močaristé areály, pričom situácia sa po permanentných záplavách čiastočne menila (Turčan 1991, 25, 26). Bolo to teda ťažko prechodné, podmáčané územie. V dobe rímskej sa najfrekvencovanejší prechod cez Dunaj v širšom priestore Bratislavskej brány nachádzal pod Devínom (Wielowiejski 1980, 115). Možnosť prechodu brodom z Gerulaty na sever sa vzhľadom na spomenuté prírodné danosti považovala za dosť nepravdepodobnú (Kolník a kol. 1993, 212; Turčan 1995, 5). M. Pichlerová však dospela k záveru, že aj z Gerulaty bolo možné prebrodiť rieku. Brod lokalizovala do východnej časti dnešnej Irkutskej ulice, kde sa breh pozvoľna zvažoval (Pichlerová 1986, 439, 40; 2001, 28, 29). Odtiaľto sa podľa autorky otváral pre Rimanov Žitný ostrov a mala odtiaľto vychádzať komunikácia smerujúca pod malokarpatské svahy a na Trnavskú tabuľu (Pichlerová 1984, 94). K jej teórii sa žiada podotknúť, že v písomných prameňoch sa k roku 1306, teda z obdobia pred rozsiahlymi antropogénnymi zásahmi, ktoré podstatne zmenili prírodné pomery tejto časti Žitného ostrova, uvádza existencia mýta vo Vrakuni (Horváth 1990, 313). V priestore Podunajských Biskupíc a Vrakune boli doložené mýtné stanice (Bartl 1963, 61-63; Špiesz 2001, 190, 191). Dunajské ramená tu boli teda pri istom technickom zázemí prechodné. Problematický však ostal jej ďalší argument, totižto mílnik, nachádzajúci sa v Podunajských Biskupiciach, ktorý je podľa lokálneho bádateľa P. Püspökiho Nagya dôkazom, že táto dnešná bratislavská štvrť bola v dobe rímskej samostatným mestom (Püspöki Nagy 1969, 9, 11, 23). Ide evidentne o sekundárne uloženie pamiatky, pochádzajúcej z opačného brehu Dunaja (posledne Kolník 2012a, 243; tu i ďalšia literatúra).

Napriek tomu, že z poznatkov historickej geografie vyplýva, že zástavba Gerulaty sa opierala o dnes postupne zanikajúce dunajské rameno a že využívanie toku bolo logicky súčasťou života civilného obyvateľstva i vojenskej posádky, v archeologickom materiáli sa dosiaľ nenachádzajú takmer žiadne doklady previazanosti života v tejto aglomerácii s riečnym prostredím. Spomenúť možno dva hlinené kahance pochádzajúce z hrobov, z ktorých jeden je zdobený kotvou (Pichlerová 1981, 182, tab. CLXII), na druhom je rovnako v plastickom reliéfe vyobrazená ryba (Kraskovská 1974, 64, tab. XLVI: 2). Lampy sú síce vzhľadom na aplikované motívy interpretované ako možné doklady prítomnosti kresťanov (posledne Kolník 2012b, 29, 30), vylúčiť však nemožno ani ich spätosť s profesijným pozadím, keďže rybárov i v civilnom sektore pracujúcich námorníkov treba logicky v spektre obyvateľstva Gerulaty predpokladať. Obidva artefakty navyše pochádzajú zo žiarových hrobov, čo bol pre vtedajších kresťanov neprijateľný spôsob pochovania (Turčan 2014, 19, 20). Tieto spochybniteľné doklady dopĺňa bronzový rybársky háčik, pochádzajúci však zo zberu a preto s neistým datovaním (Schmidtová/Kozubová 2007, 30, tab. I: 4).

Treba uviesť, že na úseku Dunaja, prechádzajúceho Bratislavskou bránou, neboli dosiaľ zistené žiadne stopy premostenia z doby rímskej. Pevne ukotvený most sa v tejto časti limes Romanus zrejme ani nenachádzal. Viac ako pravdepodobne nestál ani pod Devínom, kde riečny tok pretínala tzv. Jantárová cesta. Absencia premostenia súvisela so strategickými a bezpečnostnými kritériami. Mosty tu boli zrejme stavané len ako dočasné komunikácie v súvislosti s prechodom légii na barbarskú stranu Dunaja. Tak počiatkom roku 172 prekročili v priestore Carnunta rímske oddiely rieku cez pontónový most (Dobiáš 1964, 204). Scéna prechodu je zachytená aj na stĺpe Marca Aurelia (Coarelli 2008, 115-117). Rimania boli vynikajúci stavitelia mostov a to drevených aj kamenných (Cech 2011, 86-91; Schneider 2006, 1-20; Stipek 2006, 73-76). Je však zaujímavé, že Vitruvius do svojej knihy o stavitelstve (Vitruvius 1979) kapitolu o stavaní mostov nezaradil. Techniku premostenia zvládali aj ženijné jednotky v zostave rímskych légii, ako zaznamenal už G. I. Caesar v súvislosti s bojmi v Galii (Caesar 2008, 76, 77). V schopnostiach Rimanov bolo premostiť rieku stavitel'sky náročným dielom a pre vedenie vojenských operácií v dostatočne krátkom čase (Schäfer 1998, 60-75). Zo zásady však nebudovali trvalé mosty, po ktorých by späť mohli prejsť barbari. Naopak, aj vlastné mosty po návrate posádok z bezpečnostných dôvodov strhli, ako sa to stalo napr. v Dácii (Schneider 2006, 13).

Prechodom cez Dunaj sa bez ohľadu na ročné obdobie cestovateľ ocitol v porovnaní s Gerulatou v krajine s úplne odlišnými prírodnými, predovšetkým hydrologickými a porastovými pomermi. Miesto kultivovanej, na svoju dobu veľkoplošne poľnohospodársky využívannej krajiny s cestnými komunikáciami, sa ocitol v prostredí s minimálnymi antropogénnymi zásahmi, ktoré neeliminovali schopnosť prírody sa regenerovať. Do úvahy treba vziať aj klimatické

Obr. 1. Situovanie Gerulaty na stredodunajskom limes Romanus (podľa Fitz et al. 1976).

Abb. 1. Situierung von Gerulata am mitteldanubischem Limes Romanus (nach Fitz et al. 1976).

podmienky staršieho subatlantiku, do ktorého sledovaná doba patrí (Krippel 1986, 183). Podnebie síce zodpovedalo dnešnému, bolo to však pred rozsiahlymi antropogénnymi zásahmi, ktoré v novoveku podstatne zmenili charakter regiónu. Na sledovanom úseku severného brehu Dunaja (t. j. vlastne na Žitnom ostrove) sa rozkladali lužné lesy s hojne vyvinutým krovinatým porastom (Berta 1986a, 39-42; Berta 1986b, 42-46). Pokrytie krajiny lužnými lesmi dokladajú aj staré mapy. Napr. I. vojenské mapovanie z rokov 1782-1784 (Jankó/Porubská 2010, 38-40), na ktorom je plocha pozdĺž toku Dunaja pokrytá lesmi a takmer celý Žitný ostrov krovinatým porastom (obr. 2). Pre silnú podmáčanosť a rozsiahle plochy, na ktorých sa veľkú časť roka držala voda, bolo územie ťažko prechodné (Krippel 1984, 145-147). O bariérovom účinku takýchto areálov napovedá aj skutočnosť, že v Caesarových Zápiskoch o vojne v Galii sú pri opise prostredia, v ktorom boje s barbarmi prebiehali, močiare ako prekážky spomenuté až 8-krát (Caesar 2008, 47, 93, 105, 111, 135, 170, 172, 173), v jednom prípade dokonca ako dôvod návratu oboch protivníkov do tábora bez nadviazania kontaktu, pretože „sa ani jedna strana nemala k prechodu“ (Caesar 2008, 47). Hoci E. Krippel považuje dobu rímsku za obdobie, v ktorom sa začala masívnejšia exploatacia dreva z lesov, analýzy ukazujú, že išlo predovšetkým o drevo dubové (Krippel 1982, 268). V barbarskom území, priľahlom ku Gerulate, však rástla len menej kvalitná drevná surovina, takže z tohto hľadiska nebol región príliš zaujímavý. Zrejme boli skôr vyťažované malokarpatské lesy, k čomu mohla slúžiť popri inom aj villová stavba stojaca nad dnešnou Stupavou.

Operačný priestor gerulatskej posádky možno deduktívne vymedziť okrem prírodných daností regiónu aj pozíciou susedných pevnostných stavieb podunajského limes Romanus. V smere západnom proti toku Dunaja susedila Gerulata s Carnuntom. Nemožno síce vylúčiť, že medzi oboma pevnosťami sa nachádzali menšie vojenské stanovišťa, vizuálne ich prepájajúce, ale žiadne archeologické stopy ich prípadnej existencie dosiaľ zistené neboli (otvorenú treba nechať samozrejme otázku Devína). Vo východnom smere to bola stanica Ad Flexum, vzdialená od Gerulaty necelých 24 km vzdušnou čiarou. Ak porovnáme na schematickej mape hustotu pevností stredodunajského limitu, zistíme, že najväčšie rozstupy sú práve po stranách Gerulaty (obr. 1). Pri obrane hraníc na úseku Bratislavskej brány sa teda rímski stratégovia spoliehali zrejme na silnú a okamžitej reakcie schopnú posádku v Carnunte.

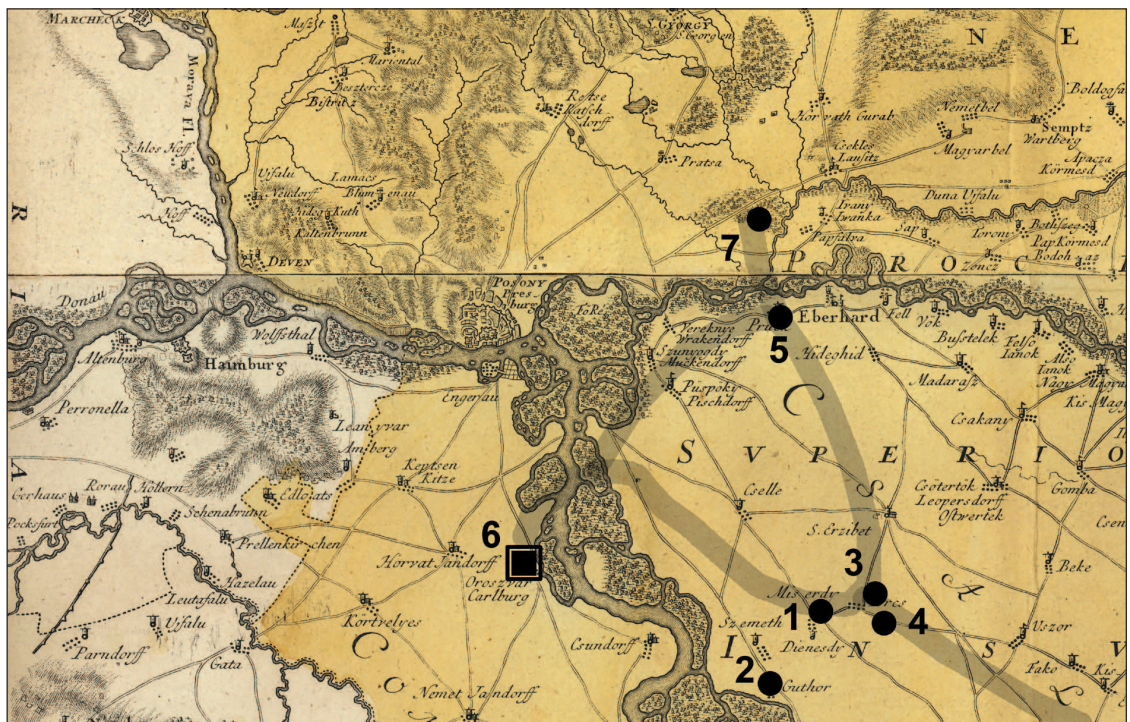
Ako už bolo vyššie uvedené, západná časť dnešného Žitného ostrova nebola z prírodných príčin vhodná na presun bojovníkov a tvorila aj akúsi psychologickú bariéru, zrejme podobne ako neďaleký Šur, pôvodne rozsiahlejší ako dnes (Turčan 2010, 501-507).

Svedectvom priamej, aj keď zrejme len krátkodobej prítomnosti Rimanov v západnej časti dnešného Žitného ostrova je leteckým prieskumom identifikovaný dočasný tábor v Hviezdoslavove (okr. Dunajská Streda), z ktorého opevnenia sa zachovali zasypané priekopy, viditeľné vďaka rastovým príznakom. Tábor kosodĺžnikového tvaru so zaoblenými nárožiami zaberá plochu cca 25,5 ha (615 x 415 m). Podľa nepočtených nálezov, získaných následným výskumom, ho možno datovať do 2. – 3. storočia, zrejme do obdobia markomanských vojen (Rajtár 2014, 11; Varsik/Prohászka 2009, 191-193). J. Rajtár predpokladá, že tábor vybudovali legionári z Carnunta, ktorí na barbarský breh Dunaja prenikli juhovýchodne od Gerulaty (Rajtár 2014, 121). Aj tento bádateľ teda eo ipso uvažuje o existencii prechodu – brodu v operačnom priestore gerulatskej posádky. Len 4 km od tábora v Hviezdoslavove, bol v Dunajskej Lužnej nájdený depot, obsahujúci 9 kg železných výrobkov, ako aj ďalšie predmety z iných surovín. Depot, datovaný do horizontu B2/C1 až C1a, obsahuje nápadné množstvo antických artefaktov (Bazovský 2010, 13-27). Terénny prieskum ukázal, že nálezy boli uložené v mieste, kde stála germánska osada (Rajtár 2014, 122). Historické pozadie uloženia tejto kolekcie do zeme nie je objasnené. Ťažko však predpokladať, že by takýmto spôsobom a na takom mieste tezaurovali majetok Rimania; skôr by mohlo ísť o deponovanú germánsku korisť.

To nás privádza k otázke prítomnosti Germánov na sledovanej časti Žitného ostrova. Samozrejme, znalosť sídliskových pomerov severne od dunajského toku, ich hustota a charakter a predovšetkým vojenský potenciál barbarov bol jedným zo základných faktorov, braných Rimanmi do úvahy pri koncipovaní obrannej stratégie na hraničnom úseku, za ktorý zodpovedala jednotka stacionovaná v Gerulate. Absenciu sídlisk na tomto území M. Pichlerová zdôvodňovala nedostatočným poznaním regiónu (Pichlerová 2001, 29). Medzitým z tejto oblasti nálezy pribudli, čo umožňuje prehodnotiť staršie poznatky. Ak zmapujeme všetky nateraz známe nálezy zo sledovaného územia (ich

Obr. 2. Výšek z prvého vojenského mapovania. Šípka označuje polohu Gerulaty.
 Abb. 2. Ausschnitt von der I. Militärkartierung. Der Pfeil markiert die Lage von Gerulata.

Obr. 3. Lokality spomínané v texte na mape vydanej v roku 1757 v Norimbergu s viditeľnými lužnými lesmi v povodí Dunaja. 1 Dunajská Lužná, 2 Hamuliakovo, 3 Hviezdoslavov, 4 Kvetoslavov, 5 Most pri Bratislave, 6 Bratislava-Rusovce – Gerulata, 7 Bratislava-Vajnory. Sivé pásy naznačujú predpokladané komunikačné prepojenia.
 Abb. 3. Im Text erwähnte Fundstellen auf der im J. 1757 in Nürnberg herausgegebener Karte mit sichtbaren Auwäldern im Flussgebiet der Donau. 1 Dunajská Lužná, 2 Hamuliakovo, 3 Hviezdoslavov, 4 Kvetoslavov, 5 Most pri Bratislave, 6 Bratislava-Rusovce – Gerulata, 7 Bratislava-Vajnory. Die grauen Bänder deuten die vorausgesetzten Kommunikationsverbindungen an.

výpovedná hodnota je samozrejme rôzna: od ojedinelých nálezov sú k dispozícii výsledky terénnych výskumov), môžeme konštatovať, že aj tento región bol Germánmi osídlený (obr. 3). Kumulácia lokalít sa nachádza východne od Gerulaty, vzdialená vzdušnou čiarou 10-15 km. Z nich dôležitou výpovednou hodnotou disponuje spomenutý depot z Dunajskej Lužnej (Bazovský 2010, 13-27). J. Rajtár tu predpokladá na základe zberových nálezov bronzových šupín a rímsko-provinciálnej doštičkovej spony germánske sídlisko (Rajtár 2014, 122). Ďalšie nálezy v podobe lícnice, bronzového kovania jarma a kolienkovitých spôn pochádzajú z neďalekého Hamuliakova (Rajtár 2014, 122, obr. 14: 1-7). Lokalizácia Kvetoslavov je zas uvádzaná pri staršom náleze fragmentu tegule (Pichlerová/Tomčíková 2001, 126, obr. 10: 2) ako aj črepu z panónskej glazovanej keramiky (Beninger 1937, 39). Niekoľko ojedinelých nálezov, ako bronzová kolienková spona a črepy pochádza aj zo Šamorína (Beninger 1937, 36, 39; Pichlerová/Tomčíková 2011, 126, 127, obr. 10:3, 12: 10). Existenciu predpokladaných sídlisk síce bude potrebné overiť terénnym výskumom, avšak v súčasnosti známa kumulácia nálezov naznačuje prítomnosť Germánov v tejto oblasti, hoci spomenuté militária mohli byť rozptýlené zo spomenutého pochodového tábora Rimanov.

Jediným, dosiaľ síce len čiastočne preskúmaným germánskym sídliskom západnej časti žitnoostrovského regiónu je lokalita v Moste pri Bratislave. Odkrytých bolo 10 objektov, naznačujúcich jeho hospodársku funkciu. Medzi nálezmi sa nachádza aj fragment tegule (Turčan 1995, 4-6). Geografická pozícia sídliska na severnom okraji Žitného ostrova signalizuje, že bolo komunikačne prepojené s rozsiahlou germánskou aglomeráciou, rozkladajúcou sa medzi Trnávkou a Vajnormi (Varsík 2002, 127-152; Varsík 2011), pričom na jej východnom okraji sú situované aj pohrebiská, konkrétne v Ivanke pri Bratislave (Kraskovská 1965, 163-182) a v Bernolákove (Turčan 2009, 215-28). Komunikácia viac ako pravdepodobne pokračovala južným smerom ku Gerulate a prechádzala Dunajom, zrejme práve v miestach, ktoré predpokladala M. Pichlerová. Ak by sme ako podklad pre pokus o rekonštrukcie dopravných smerov v západnej časti Žitného ostrova brali súčasný stav terénnych poznatkov, ukazujú sa ako veľmi pravdepodobná existencia cestných ťahov z Gerulaty popri východnom okraji dnešnej Bratislavy na Vajnory a takisto na kumuláciu osád v okolí Dunajskej Lužnej. Cestný ťah zrejme pokračoval po osi Žitného ostrova k Iži pri Komárne a teda k Brigetiu.

Analýza prírodných pomerov a sídelnej štruktúry krajiny v obrannom pásme Gerulaty teda ukázala, že prechod medzi Panóniou a barbarikom v tomto priestore zrejme existoval, patril však zrejme k lokálnym komunikáciám.

LITERATÚRA

- Bartík 2012 – J. Bartík: Raná a staršia doba bronzová (2300 až 1550 pred n. l.). In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): Dejiny Bratislavy I. Brezalauspurc – na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 106-118.
- Bartl 1963 – J. Bartl: Mýta na malom Dunaji vo vzťahu k Bratislave a bratislavskému mýtu. Zbor. SNM 57, Hist. 3, 1963, 51-66.
- Bazovský 2010 – I. Bazovský: Depot z doby rímskej z Dunajskej Lužnej. In: J. Beliak/G. Březinová/V. Varsík (zost.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Nitra 2010, 13-27.
- Beninger 1937 – E. Beninger: Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg – Leipzig 1937.
- Berta 1986a – J. Berta: Lužné lesy vrbovo-topolové. In: J. Michalko a kol.: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava 1986, 39-42.
- Berta 1986b – J. Berta: Lužné lesy nížinné. In: J. Michalko a kol.: Geobotanická mapa ČSSR. Slovenská socialistická republika. Bratislava 1986, 42-46.
- Caesar 2008 – G. I. Caesar: Zápisky o vojne v Galii. Bratislava 2008.
- Cech 2011 – B. Cech: Technik der Antike. Darmstadt 2011.
- Coarelli 2008 – F. Coarelli: La Colonna di Marco Aurelio. Roma 2008.
- Dobiáš 1964 – J. Dobiáš: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha 1964.
- Fitz et al. 1976 – J. Fitz et al.: Der römische Limes in Ungarn. Székesfehérvár 1976.
- Horváth 1990 – V. Horváth: Bratislavský topografický lexikon. Bratislava 1990.
- Jankó/Porubská 2010 – A. Jankó/B. Porubská: Vojenské mapovanie na Slovensku 1769-1883. Bratislava 2010.
- Kolník 2012a – T. Kolník: Problém rímskych stavieb a germánskeho osídlenia v centre dnešného mesta. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): Dejiny Bratislavy I. Brezalauspurc – na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 240-243.
- Kolník 2012b – T. Kolník: Počiatky kresťanstva v strednom Podunajsku vo svetle historických a archeologických prameňov. In: B. Panis/M. Rutkay/V. Turčan (zost.): Bratia, ktorí menili svet. Príspevky z konferencie. Bratislava 2012, 9-46.
- Kolník a kol. 1993 – T. Kolník/E. Krekovič/L. Snopko/J. Geržová/V. Ferus/J. Hečková: Doba rímska. In: T. Štefanovičová a kol.: Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava 1993, 210-274.
- Kraskovská 1965 – L. Kraskovská: Popolnicové pohrebisko v Ivanke pri Dunaji. Slov. Arch. 13, 1965, 163-182.
- Kraskovská 1974 – L. Kraskovská: Gerulata Rusovce. Rímske pohrebisko I. Bratislava 1974.
- Krippel 1982 – E. Krippel: Vývoj prírodných pomerov krajiny na území mesta Bratislavy v poľadovej dobe. Pamiatky a príroda Bratislavy 7, 1982, 263-271.
- Krippel 1984 – E. Krippel: Vegetácia juhozápadného Slovenska v rímskom a slovanskom období. In: E. Studeníková/L. Zachar (zost.): Zborník prác Ľudmily Kraskovskej /k životnému jubileu/. Bratislava 1984, 137-150.
- Krippel 1986 – E. Krippel: Postglaciálny vývoj vegetácie Slovenska. Bratislava 1986.
- Pichlerová 1981 – M. Pichlerová: Gerulata Rusovce. Rímske pohrebisko II. Bratislava 1981.

- Pichlerová 1984* – M. Pichlerová: Jantárová a limitná cesta v Bratislavskej bráne. In: E. Studeníková/L. Zachar (zost.): Zborník prác Ludmily Kraskovskej /k životnému jubileu/. Bratislava 1984, 92-106.
- Pichlerová 1986* – M. Pichlerová: Gerulata und seine Rolle im Bratislavaer Tor. Arch. Rozhledy 38, 1986, 435-445.
- Pichlerová 2001* – M. Pichlerová: Najstaršie osídlenie dunajského brodu v Bratislave-Rusovciach. Zbor. MMB 13, 2001, 27-44.
- Pichlerová/Tomčíková 2001* – M. Pichlerová/K. Tomčíková: Archeologické nálezy zo Žitného ostrova zberka Antala Khína. Zbor. SNM 95, Arch. 11, 2001, 111-134.
- Püspöki Nagy 1969* – P. Püspöki Nagy: Podunajské Biskupice. Monografia starších dejín. Bratislava 1969.
- Rajtár 2014* – J. Rajtár: Stĺp Marca Aurelia a archeologické doklady o rímskych výpravách proti Kvádom. In: V. Turčan (zost.): Stĺp Marca Aurelia a stredné Podunajsko. Štúdie. Bratislava 2014, 107-140.
- Schneider 2006* – H. Schneider: Die Brücken im Imperium Romanum. In: F. Tönsmann (Hrsg.): Brücken – historische Wege über den Fluss. Kassel 2006, 1-20.
- Stipek 2006* – M. Stipek: Straßen der Römer. In: K. Mündl: Weltstadt im Land Barbaren. Wien 2006, 71-88.
- Schäfer 1998* – K. Schäfer: Caesar am Mittelrhein. Andernach 1998.
- Schmidtová/Kozubová 2007* – J. Schmidtová/A. Kozubová: Archeologický výskum v mestskej časti Bratislava-Rusovce. Zbor. MMB 19, 2007, 21-34.
- Špiesz 2001* – A. Špiesz: Bratislava v stredoveku. Bratislava 2001.
- Turčan 1991* – V. Turčan: Prírodné podmienky osídlenia Žitného ostrova vo včasnej dobe dejinnej. Štud. Zvesti AÚ SAV 27, 1991, 25-29.
- Turčan 1995* – V. Turčan: Most pri Bratislave. In: M. Ruttkay (zost.): Archeológia a ropa. Nitra 1995, 4-6.
- Turčan 2009* – V. Turčan: Germánsky žiarový hrob z Bernolákova. Zbor. SNM 103, Arch. 19, 2009, 215-218.
- Turčan 2010* – V. Turčan: K vývoju sídelnej štruktúry východného úpätia Malých Karpát v dobe rímskej. In: J. Beliak/G. Březinová/V. Varsík (zost.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliškové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Nitra 2010, 501-507.
- Turčan 2014* – V. Turčan: Počiatky kresťanstva na slovenskom území z hľadiska múzejnej prezentácie. Múzeum 60/2014, č. 1, 19-22.
- Varsík 2002* – V. Varsík: Besiedlung in der älteren römischen Kaiserzeit am östlichen Rand von Bratislava. Slov. Arch. 50, 2002, 127-152.
- Varsík 2011* – V. Varsík: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Nitra 2011.
- Varsík/Prohászka 2009* – V. Varsík/P. Prohászka: Nové poznatky o osídlení Veľkého Žitného ostrova v dobe rímskej. In: M. Karwowski/E. Droberjar (eds.): Archeologia barbarzyńców. Powiazania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Rzeszów 2009, 187-209.
- Vitruvius 1979* – Vitruvius: Deset knih o architektúre. Praha 1979.
- Wielowiejski 1980* – J. Wielowiejski: Główny szlak burstynowy w czasach cesarstwa rzymskiego. Wrocław – Warszawa – Kraków 1980.

BEMERKUNGEN ZUM NÖRDLICHEN VORFELD VON GERULATA

VLADIMÍR TURČAN

Die Rolle von Gerulata war die Kontrolle der Situation im westlichen Teil der Schüttinsel. In diesem Gebiet bildete der Fluss die Versumpfung des Gebiets mit Nebenarmen, welches schwer durchgängig war. Vom Blickpunkt der Militärstrategie betrachteten die Römer und Germanen solche Areale als ungeeignet für den Transfer der Armee oder zur Wahl des Schlachtfelds. M. Pichlerová sprach trotzdem die Meinung aus, das im Raum von Gerulata sich eine Furt befand. Diese Meinung wurde für wenig real in Hinsicht auf die Naturbedingungen der Region und nicht genügende Belege der germanischen Besiedlung am gegenüber liegenden Donauufer betrachtet. In den letzten Jahren wurden aber einige neue Fundstellen festgestellt, welche im Kontext älterer Funde eine Änderung des Blicks auf die Siedlungsverhältnisse in der Region während der römischen Kaiserzeit ermöglichten. Für die bedeutendsten kann man die Entdeckung des römischen Feldlagers in Hviezdoslavovo und den Hort aus Dunajská Lužná halten. Identifiziert wurden germanischen Siedlungen in Kvetoslavov, in Dunajská Lužná und in Most pri Bratislave. Der Autor nimmt die Existenz einer Kommunikation an, die die germanische Agglomeration im Raum zwischen Trnávka und Vajnory mit der Siedlung in Most pri Bratislave verbinden und ihre Fortsetzung nach Gerulata, wo die Trasse die pannonische Donauseite passierte. Die Furt gehörte zu den lokalen Kommunikationen, die am meisten frequentierte Trasse befand sich im Raum unter dem Burgberg von Bratislava-Devín, wo ein Zweig der Bernsteinstraße durchlief.

Vladimír Turčan
SNM-Archeologické múzeum
Žitkova 12, P. O. Box 13
810 06 Bratislava
vladimir.turcan@snm.sk

Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum
Bratislava 2016
ISBN 978-80-8060-383-0

